

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/94989>

Please be advised that this information was generated on 2021-05-19 and may be subject to change.

Leo Strohm, *20 eeuwen christendom. Een religie verandert de wereld*. Tiel/Kampen: Lannoo/Ten Have, 2001, ISBN 90 209 4458 / 90 435 0397 5, € 22,46.

In dit oorspronkelijk in het Duits geschreven populair-wetenschappelijke werk worden in slechts 272 bladzijden, ook nog eens met een ruime interlinie, de grote lijnen in de geschiedenis van het christendom uiteengezet. Het boek leest vlot, over het algemeen is de informatie accuraat. Dit neemt evenwel niet weg dat de auteur in zijn vogelvlucht een aantal keren behoorlijk uit de bocht vliegt. Augustinus kwam bijvoorbeeld niet uit een welgestelde familie; hij zag zich wegens geldgebrek van zijn ouders zelfs genoodzaakt een jaar zijn studie af te breken. Bovendien wordt er bij zijn bestrijding van niet nader genoemde 'tegenstanders' veel meer naar smeuge details gezocht dan dat er een weergave te berde gebracht wordt van bijvoorbeeld zijn onvermoeid zoeken naar dialoog bij het weerleggen van andere leren dan de katholieke (cf. 55-56). Wat verder soms verwarring wekt, is dat de auteur over het algemeen de chronologie respecteert, maar 'theologische flashbacks', nodig om een politieke ontwikkeling te verklaren, gewoon in de verhaallijn vlecht (passim). Een enkele keer is de informatie ronduit misleidend: Benedictus zou zijn Regel geschreven hebben om eenheid in de kloosters in het Westen te brengen; verder werd de Regel "binnen de kortste keren door alle kloosters overgenomen" (p. 70). Nu heeft de oorsprong van deze Regel andere oorzaken, en was de monastieke werkelijkheid met haar diverse Regels in deze tijd veel complexer. Zo zijn er meer aanleidingen tot detailkritiek, die ik niet wil geven omdat het de suggestie zou wekken dat het boek niet goed is. De weergave van de grote lijnen is evenwel helder en leerzaam. Het boek dient zonder meer degenen, die voor het eerst zoeken naar een even informatieve als onderhoudende kennismaking met de geschiedenis van het christendom.

Paul van Geest (Utrecht)

Jos. Decorte, *Raak me niet aan. Over middeleeuws en postmiddeleeuws transcendentiedenken*. Kapellen: Pelckmans, 2001, 229 p., ISBN 90 289 2997 5, € 19,50.

In dit laatste boek van Jos Decorte, dat verscheen kort nadat hij overleden is, onderzoekt hij waar het de middeleeuwse mens in religie en mystiek om te doen was, meer precies: hoe gingen middeleeuwers met transcendentie om? Zijn interesse gaat echter niet enkel uit naar het verleden. Hij wil aan de middeleeuwse wijsbegeerte vragen voorleggen om uiteindelijk te komen tot een beter begrip van wat religie en mystiek heden voor ons (ons denken en ons leven) zouden kunnen betekenen. Decorte omschrijft daarom als zijn centrale thema hoe in de middeleeuwse wijsbegeerte en theologie en ook in de middeleeuwse mystiek het vermogen in het weten om in het aanwezige de aanwezigheid van het afwezige te zien, werd gestructureerd, doordacht en gefundeerd en langs welke wegen in het wijsgerig denken van onze tijd ernaar wordt gezocht het cognitieve statuut van het object van kennis te verbreden voorbij een kortzichtig objectivisme. Zijn er ook nu nog wegen begaanbaar van een wijsgerig spreken over God als het onzichtbare in het zichtbare, en zijn er in dat spreken waarheid, zekerheid, objectiviteit en wetenschappelijkheid mogelijk?

Het boeiende in Decorte's project is dat deze vragen door hem niet worden aangepakt en benaderd vanuit een poging tot metafysica en metafysisch denken – hoewel deze dimensie onmiskenbaar aanwezig is in heel het boek – maar vanuit een reconstructie van het middeleeuwse symbolisme en zijn referent. Om deze reconstructie mogelijk te maken kiest Decorte zijn bronnen bij vier middeleeuwse auteurs die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de middeleeuwse mystiek, ook en vooral in de Nederlanden: Bernardus van Clairvaux († 1153), Richard van St. Victor († 1173), Marguerite Porete († 1310) en Meester Eckhart († 1327/28). In het licht van deze auteurs onderzoekt hij het tekenkarakter van de objectieve referent van onze kennis: waarnaar verwijst deze referent en waarom kon religieuze waarheid toen nog worden opgevat als iets dat valt binnen dezelfde horizon als die van de wetenschappelijke waarheid?

Nadat Decorte vervolgens geschetst heeft hoe deze domeinen zijn uiteengevallen (waarbij hij jammer

genoeg zijn grote eruditie niet heeft aangewend om te 'verklaren' waardoor en langs welke wegen dat is gebeurd), onderzoekt hij vier wegen waarlangs in onze tijd de problematiek van het tekenkarakter van de objectieve referent wordt benaderd: het wereldbeeldenproject (o.a. Wildiers), Ramsey over 'what is seen and more', Wittgenstein over 'zien als' en Polanyi over 'stilzwijgende kennis'.

De dichotomie in onze cultuur tussen het religieuze en het wetenschappelijke domein is de grote zorg van Decorte in heel dit boek. Hoe kunnen 'wij' in onze cultuur nog echt religieus zijn? Wat is eigenlijk religieuze waarheid en hoe kan dat binnen het bestek van ons bewustzijn van wetenschappelijke kennis existentieel en intellectueel plausibel worden gemaakt? Decorte biedt met zijn boek een fascinerende en zeer goed leesbare bestandsopname van een nog altijd urgente problematiek, de wijsgerige fundamenten daarvan én de inbreng van mystieke auteurs uit de volle en late Middeleeuwen.

Toine van den Hoogen (Nijmegen)

————— s —————

Conrad Gietman en Arjan Verschoor, *Een goed voor de eeuwigheid. De Gelderse Vicarie Sancti Nicolai, 1501-2001*. Westervoort: Van Gruting, 2001, 264 p., ISBN 90 75879 14 8, € 22.

Het doen van vrome schenkingen en stichtingen was in de late Middeleeuwen een middel om een volledige of gedeeltelijke kwijtschelding van de bestraffing in het vagevuur te verkrijgen. Met dat doel is de vicarie Sancti Nicolai gesticht, verbonden aan een altaar in de Jacobskerk in Winterswijk. De begiftiger, tevens bestuurder, had het recht de inkomsten uit de vicarie (onder meer landgoederen) te begeben aan de dienstdoende geestelijke, de vicaris. Bij overlijden van de collator nam de oudst levende man van de oudste generatie in de familie deze rol over. Terwijl elders in Nederland dergelijke in oorsprong kerkelijke stichtingen nagenoeg zijn verdwenen, bleef de vicarie Sancti Nicolai, springlevend en kapitaalkrchtig. Wel werden de doelstellingen steeds aan de omstandigheden aangepast. Aanvankelijk vormde de familie Van Basten de collatoren, later de families Batenburg en Van Basten Batenburg.

Het eerste hoofdstuk 'Vicarie en gemeenschap'

behandelt voorgeschiedenis, oprichting en geschiedenis van de vicarie Sancti Nicolai tot aan de reformatie van de geestelijke goederen (ca. 1600). Toezichhouders op de vicarie waren de bisschop van Munster en de onder hem ressorterende aartsdiaken van Uppen Breme (Winterswijk). De positie van de vicarie wordt belicht in samenhang met alle vicarieën van het ambt Bredevoort, waartoe ook Aalten en Dinxperlo behoren. In 'Vicarie en Reformatie' (h. 11) zien wij, dat de vicarie haar religieuze bestemming heeft verloren en het beheer over de onderhorige goederen en renten gevoerd werd door de rentmeester van het ambt Doetinchem. 'Vicarie en Staat' (h. 111) bespreekt de negentiende en de twintigste eeuw (tot 1974), toen het toezicht op de vicariebegeving bij de Dienst der Registratie en Domeinen lag. In deze periode had de familie een intieme band met het katholicisme. Sommige collatoren waren priester; de begunstigen waren vooral priesterstudenten. 'Vicarie en autonomie' (h. 114) is de titel voor de periode vanaf 1974, toen de overheid haar toezicht op vicariestichtingen beëindigde, de familie de handen ineen sloeg en zelf een stichtingsbestuur formeerde.

Dit boek heeft voor een deel het karakter van een familiegeschiedenis, maar levert door de benadering vanuit de bronnen – er is nog weinig over gepubliceerd – een belangrijke bijdrage aan de rechtsgeschiedenis, de streekgeschiedenis en de kerkgeschiedenis. Rond 1500 maakte een groot deel van de Achterhoek deel uit van het bisdom Munster. Anders dan het overgrote deel van dit bisdom werd de streek in de zestiende eeuw officieel protestant. Interessant is te zien hoe de verhoudingen tussen katholiek en gereformeerd waren. Een deel van de familie week uit naar het Munsterse Vreden. Tijdens de protestantisering waren de inkomsten van de vicarie bestemd als traktement voor schoolmeesters, predikanten of toekomstige predikanten. In dit geval was een katholieke familie genoodzaakt het beneficiantschap aan gereformeerden te geven. Eind negentiende eeuw veranderde dit weer. De familie had een innige band met het katholicisme bewaard; zij werd de schenker en begunstiger van diverse rooms-katholieke kerken en organisaties en bestemde de inkomsten uit de vicarie als studiebeurs aan priesterstudenten, de laatste decennia echter bij gebrek aan belangstelling voor het priesterschap aan studenten ongeacht in welk vak.

Naast waardering twee punten van kritiek. De aan-